

Isten hozott, Tánciskola!

**Magvető Kiadó
Budapest, 2008
304 oldal, 2790 Ft**

GreCsó Krisztiánt az Isten hozott (és korábban a Pletykaanyu) sikere egyszerre hozta jó pozícióba és kényelmetlen helyzetbe. Jó pozícióba, mert alig harmincéves korára bekerült a komolyan számon tartott írók szűk táborába, megjelenhetett a nemzetközi piacon, s a kritikus érdeklődés középpontjában áll; kényelmetlenbe, mert mintha elvárások is nehezednének rá: bár túlzás lenne azt állítani, hogy előirányozták volna neki, hogy ezen túl faluregényekben¹ gondolkodjon vagy a 19. század végi, 20. század eleji magyar prózai hagyományt, Mikszáthot, Krúdyt, Móriczot (lásd Szilágyi Zsófia izgalmas tanulmányát, melyben az Isten hozott felől olvassa újra az Életem regényét²) írja tovább, azért megvolt a veszélye, hogy előbb-utóbb beskatulyázzák az említett szerepekbe. Persze az írón áll, mit választ: elfogadja-e a neki szánt funkciót vagy – és kétségkívül ez a kockázatosabb – szembemegy a kategorizálási törekvésekkel. GreCsó Krisztiánt tehetsége alkalmassá tenné rá, hogy élete végéig megbízható színvonalú faluregények kerüljenek ki a keze alól, amellyel olvasói gyaníthatóan

¹ Persze nem véletlenül alakult ki ez a kép GreCsóról, hiszen első két prózakötete a falu világába kalauzolt el minket. Az azonban érdekes, hogy számos kritika azt tartotta a legérdekesebb szempontnak, hogy a Pletykaanyu és az Isten hozott falutörténetek – miközben ez csak egy a sok interpretációs lehetőségek közül, és az, hogy egy történet falun vagy városban játszódik, nem tűnik fontosabb szempontnak a többi lehetséges megközelítési módnál. Az ún. urbánus íróknál (ha egyáltalán érvényes még ez a fogalom) például soha nem teszi szóvá senki, ha a regény tere a város. Gyaníthatóan azért ilyen fontos mégis a kritikának ez a szempont, és azért időzik el azon újra meg újra, hogy GreCsó falutörténeteket ír(t), mert kevés igazán nagy mű született az utóbbi időben a falu, a vidék világáról. Károlyi Csaba Tar Sándor, Závada Pál, Kiss Ottó és Halász Margit nevét említi meg, mint ennek a hagyománynak a sikeres folytatóit. (Károlyi Csaba: Hazatérés. GreCsó Krisztián: Isten hozott. Élet és Irodalom 2005. július 15.) Hogy a Pletykaanyu értelmezésében mennyire kiemelkedő szempont volt a lokalitás, a falu vagy a vidék fogalma, arról a kritikák egy részének már a címe is árulkodik: Mikola Györgyi: Bevezetés az alföldi falu retorikájába. GreCsó Krisztián: Pletykaanyu. Jelenkor 2001. 10., valamint Varga Balázs: Falunovellák. GreCsó Krisztián: Pletykaanyu. Tiszatáj 2002. 5., de megemlíthetők a Bródy-díjat kísérő laudációk is, mert mindkettőben (bár az Ilia Mihályénak a címében nem) a vidékiségre, a falura terelődik a hangsúly: Mikola Györgyi: Vidéki elbeszéléseink. Laudáció GreCsó Krisztián Pletykaanyu című könyvéről. Jelenkor 2002. 12., és Ilia Mihály: Egy távollévő szavai a Bródy-díj átadására. Jelenkor 2002. 12.

² Szilágyi Zsófia: A falu és a robbanás. GreCsó Krisztián Isten hozott című regénye mint az Életem regénye újraolvasása. Jelenkor 2006. 1.

elégedettek is lennének. Biztonságos, nyugodalmas, de talán némiképp unalmas helyzet lenne ez. „Nem fogom egész életemben a falumítoszt építgetni, már a következő regényemben sem”³ – nyilatkozta Károlyi Csabának, „[a]rra már nincs hely, és türelem, hogy azzal is foglalkozzam, merre alakult a falu. Őszintén szólva mára nem is érdekel”⁴, mondta Fodor Péternek, mintegy a befogadóknak is üzenve.

Ehhez képest a „következő regény” a borító alapján a szakasztott mása az Isten hozottnak. Ugyanaz a keménytáblás kötés, ugyanaz a gerincmagasság. A fotók mindkettőnél stilizáltak, több kép egymásra exponálásából állnak, a rögválóság elemeit tartalmazzák, de elemelten: ahogy az Isten hozott fotóján az utca fái „kinőnek” a mezőre, az ugyanúgy nem reális teret eredményez, akárcsak a Tánciskolánál, ahol a ventilátor és a (drog)növény van egymásra montírozva egy lakásbelsőben. A hátlap pedig ugyanúgy az első borító egy elemét emeli ki mindkét kötetnél, míg rajta mindenféle ajánlgatás helyett mindössze egy-egy kétsoros, hangzatos, s így olvasócsalogató és a Teremtő személyét megemlítő idézet áll a műből. Persze lehet ezt úgy is értelmezni, hogy az életműben gondolkodó Magvető Kiadó csupán arra törekszik, hogy alkotója munkái felismerhetőek, a többi szerzőétől elkülöníthetőek legyenek – de úgy is, hogy a Tánciskola az Isten hozott folytatása lesz.

A helyszínek tekintetében első ránézésre az is lehetne: bár Sáraság nem kap szerepet az új opusban, Tótváros és Feketeváros annál inkább. Míg azonban az Isten hozott a hazatérő, a Tánciskola az otthonról elköltöző fiú története – de valamelyest mindkettő idegennek ábrázolja az otthont, s így eljátszik azzal a lehetőséggel, hogy a bemutatott világot kívülről és belülről is láttassa. Az előbbi legfőképp egy falu világába kalauzol el minket, míg utóbbi egy középvároséba, Tótvárosba (s így elkanyarodik attól az elvárástól, hogy a faluról kellene beszélnie). Legfőképp Tótvárosba, de közben más településeket, kisebbeket (Méhkerék) és nagyobbakat (Feketeváros, Szeged) is bemutat. Grecsó egyik legfőbb fegyvere éppen az, ahogy erős atmoszférát teremtve, megkapó részletességgel, mintha helytörténeti kisesszéket csempészne szövegébe, szól ezekről a városokról és – ritkábban – falvakról, ezernyi apróságon keresztül bemutatva őket, hasonlóságukat, különbözőségeiket, egyéni jellegzetességeiket. Nem tipizál, nem általánosít, igyekszik a maga sokszínűségében felvázolni a településeket, például a hagyományos és a modern dolgok keveredését egy-egy helyszínen („Egyik portán csupaszra járt föld, olajoshordók, rotakapa, biciklikerek, lyukas bili, drótkerítés-cafatok, disznók és szárnyasok; míg a szomszédban megfésült tuják, medence, tenispálya és sülyesztett garázs.”). Tótváros az a hely, ahová a könyv főhőseinek, a huszonhárom-huszonnégy éves dr. Voith Józsefnek (az Isten hozott főszereplője huszonkét-huszonhárom éves, tehát nagyjából ugyanarról a generációról van szó), alias Jocónak (előbb-utóbb mindenki így nevezi) költöznie „kell”. A feketevárosi származású fiatal a szegedi egyetem elvégzése után kerül ide, s az ő szemszögéből ez egy rendkívül sivár, „nevetséges hely”, a „Viharsarok eldugott porfészke”, „[e]gy középváros, ahol nem érdemes élni”, ahová önszántából „nem költözik senki”, és ahol „elviselhetetlen... a társasági belterj”. Jócó visszasírja az egyetemi éveket és a Tisza-parti várost, melyet persze utólag, nosztalgizálva lát csak igazán szépnek, mert a benne rejlő lehetőségeket nem használta ki ott tartózkodása idején.

³ „Nem fogom egész életemben a falumítoszt építgetni”. Grecsó Krisztiánnal beszélget Károlyi Csaba. *Élet és Irodalom* 2006. február 24.

⁴ „Nem szerelmes földrajz”. Grecsó Krisztiánnal beszélget Fodor Péter. *Alföld* 2007. 2.

A főszereplő új lakóhelyének (és a többi városnak) a leírása alapvetően realista eszközökkel történik meg, mitizálásként szolgál viszont, hogy a történet szempontjából legfontosabb települések nevei nem az eredeti formájukban (tehát nem Békéscsaba, hanem Tótváros, nem Csongrád, hanem Feketeváros – így Reményi József téved egy nüánszníyt, amikor csupán békési legendáriumról beszél kritikájában⁵) szerepelnek itt – ahogy azt már az Isten hozottban megszokhattuk. A mitikus dimenzió ugyan megjelenik mindkét könyvben, ám nem azonos módon: mert míg a korábbiiban egy közösségre, az újabban csupán néhány emberre terjed ki a hatóköre. Amellett, hogy ez is egy szembeszökő különbség, azt is meg kell említeni, hogy ennek a dimenzióknak a lekorlátozása tulajdonképpen természetes és magától értetődő, mert abból a meglátásból fakadhat, hogy míg a falu inkább rendelkezik kollektív tudattal, a város nagysága, polarizáltsága, heterogén volta folytán legfeljebb magán- vagy kisközösségi mítoszokat termel ki. És differencia mutatózik azon a téren is, hogy az Isten hozott faluja hemzseg a csodáktól, a Tánciskola városa viszont nem. „Emberi csodák nincsenek, csak az illúzió, hogy akár lehetnének is” – állapítja meg Szalma Lajos a narrátori szólamba ékelten, s ezt a tézist több ponton is alátámasztja a könyv, melyben csupán drogok hatására vagy csalással történnek csodák, különleges dolgok. Ami első látásra csoda, kisvártatva szemfényvesztéssé degradálódik, például akkor, amikor Csicsely a kabát ujján át krumplit varázsol elő (110–111.), majd – mikor már Jocó hinne benne, hogy kivételes jelenséget látott – leleplezi saját magát, a csalás módszerét.

De a legfőbb szemfényvesztő szerepében Jocó nagybátyja, Szalma Lajos biológia-testnevelés szakos tanár tetszeleg. A harmadik szemről beszél, állítása szerint valóságon túli jelenségeket érzékel, s drogtanyáján ördögi kotyvalékokat kever ki. Grecsó ügyesen, apránként adagolva az információkat mutatja be ezt a férfit, aki tönkrement futókarrierje és későbbi tótvárosi száműzetése (a párt helyezi ide, büntetésből), tehát kudarcba fulladt élete elől menekült a realitásokat feledtető, démoni üzelmeibe. Szalma Lajos saját kapcsolatát Jocóval szeretné mester és tanítvány viszonyná alakítani. A Tánciskola egy Faust-történet is, ahol az ördög tulajdonképpen maga a nagybácsi, a megkísértett személy pedig Jocó. Ilyen szempontból árulkodó a regény eredeti munkacíme, a Doktor urak, amely nyilvánvalóan utal a Doktor Faustusra (a második címváltozat egyébként a szintén beszédes Ördöglugas volt). Thomas Mann alkotására többször, különböző módokon is rájátszik a szerző. Jocó megtalálja ezt a könyvet szerelméknél, Juditéknál, s kiderül, hogy a mű a lány autóbalesetben elhunyt bátyjára, Fejér Antalé volt – Fejér Antalé, aki Szalma Lajos korábbi tanítványa volt, s gyakorlatilag a biológia-testnevelés szakos tanár praktikáinak áldozatává vált. De a történetbonyolítás tekintetében és a motívumok szintjén is megidéződik a német író munkája. Fontos szerepet kap például a huszonnégyes szám: Mann-nál Adrian Leverkühnnak 24 évi aktív, termékeny művészi tevékenységet ígér az ördög; Jocó 24 éves, amikor megjelenik neki a gonosz, aki kétszer 24 évnyi „segítséget” kínál fel, persze cserébe a lelkéért, akár a pretextusban. És az sem mellékes, hogy Szalma a permetezőgép használata közben, mintha ő maga komponálná, varázslatos dallamokat, valcert, tangót, nótát hall, ez is közelebb viszi a lelkét – Lajoshoz hasonlóan – eladó zeneszerzőhöz, Leverkühnhöz.

⁵ Reményi József Tamás: A szédület. Grecsó Krisztián: Tánciskola. Népszabadság 2008. március 22.

Ám nem csupán a Doktor Faustust idézi fel a Tánciskola. Továbbra is igaznak tűnik Grecsóra az az állítás, hogy „a rivalizálás...megértésében néhol ottlik magasságokba jut, móríci jellemeket mozgat móríci kulisszák között, miközben Krúdyra jellemző érzékeny megfigyelések...gazdagítják”⁶ prózáját, mint ahogy annak a többek által megfogalmazott tézisnek a valóságtartalmát sem módosította különösképp az új regény, hogy a szegvári származású író előképei között ott találunk olyan klasszikusokat, mint Mórícz, Krúdy vagy Mikszáth, de a Tánciskola nem ezeknek a szerzőknek a műveivel lép legközelebbi kapcsolatba. Persze „ők” is itt vannak: Jocó egyik gondolatfutamában saját helyzetéről Árvácskáéra asszociál, s a Szindbád is jó néhányszor szóba kerül. Ez utóbbi könyvnek és hősnek a név szerint megemlézése némiképp feleslegesnek is tűnik (főleg, hogy nem egy, nem két alkalommal hozakodik elő vele az elbeszélő), hiszen, ha máshonnan nem, az étkezésekről és a nőzésekről mindenképp beugrana az olvasónak, mely Krúdy-hőssel kacérkodik a szöveg. Itt van tehát az Árvácska, itt van a Szindbád, de ha a tematika tekintetében keresnénk mélyebb összefüggéseket, úgy a Tánciskola igazán erős rokonai a Doktor Faustus mellett az Oidipus király, a Don Quijote, valamint Judit deuterokanonikus könyve, továbbá Teiresziász története. Thomas Mann, Szophoklész és Cervantes munkáját, illetve Teiresziász históriáját konkrétan meg is említi a szöveg, a bibliai Judit-történetet nem.

Az Oidipus-mítoszt némiképp kiforgatja Grecsó: a szó valódi értelmében nincs szó nála apagyilkosságról (átvitt értelemben viszont van), mint ahogy az anyával való megházasodásról sem (erről még átvitten sincs). Jocó szó nélkül végignézi, hogy az apja egy kiskorú cigánylánnyal évődik. Segíthetne rajta, hogy az apja ne kerüljön az egész élete lefolyását meghatározó, kínos helyzetbe – de nem tesz semmit, nem lép közbe. Passzivitásával „gyilkolja meg” apját, legalábbis ellehetetleníti jövőjét. Apja nem is fekszik le a lánnyal, de a falu a szájára veszi (a pletyka motívuma eddig a szerző mindhárom prózakötetében fontos szerepet kapott) egy olyan bűnért, amit el sem követett. Jocó viszont később elköveti ezt a bűnt, ugyanezzel a lánnyal [!], aki valószínűleg tőle lesz terhes. A fiú ügyvédbojtár (itt van egy kisebb fogalmi hiba a könyvben: a fiú ugyanis nem lehetne „utolsó éves ügyvédbojtár” a könyv első mondatában, hiszen akkor még csak ötödéves joghallgató az egyetemen, a bojtárkodás pedig az öt év után kezdődik), a jog, az igazság, a törvényesség képviselője kellene legyen, akinek törvénytelen gyermeke lesz (ha az övé a gyerek): „neki, Doktor Voithnak nem lehet utóda, folytatása törvénytelenül! A törvény gyermeke elfolyatta magját...” (Ezen túl is több olyan alkalom van, amikor meggyőződésének el-lentmondva cselekszik, elvtelenül viselkedik, így foglalkozásából eredő szerepét nem tölti be.) Az apa bűnhődik, a fiú követi el a bűnt. Jocó tette ráadásul semmilyen következménnyel nincs a saját életére. Az apa ismét kiemelt szerepet kap, mint az Isten hozottban, melynek főhőse árvaként nő fel. Gallér Gergely esetében az apa hiánya a fontos. (Ez a hiány-motívum visszatér az új regényben, az apa és Kucsera kapcsán is.) Kétszeresen is apa-fiú történet a Tánciskola: mert nem csak Voith Károlyhoz, hanem Szalma Lajoshoz is ilyen viszony fűzi Jocót, aki a nagybácsit – bár néha szeretné – végül nem pusztítja el (igaz, ördögi hatása alól, úgy tűnik, szabadulni tud, és így a felette való hatalmát annullálja), mert azzal a tapasztalattal távozik kettejük küzdelméből, hogy nincs értelme küzdenie, az ő útja más, mint rokonáé. Grecsó könyve, mint ahogy az már kiderülhetett, rendkívül nyitott a pszichológiai olvasatokra: az Oidipus-komplexus, a péniszirigység, a felnőtté válásért

⁶ Bedecs László: A falu rossza. Grecsó Krisztián: Isten hozott. Irodalmi Jelen. 2005. 7. 16.

folytatott küzdelem ennek a legmarkánsabban megjelenő elemei, de a névadásban is megjelenik ez a perspektíva, hiszen a Voith név, tehát Károly és József neve kiejtve „fojt”, vagyis az elfojtásra utal (plusz adalék, hogy az anya iskolapszichológus). Nem tűnik ez véletlennek azt tekintve, hogy apa és fia hajlamos magában forttyogva, belül őrlődve megélni indulatait.

Teiresziász alakja (mely a megvakulás motívuma miatt Oidipuszéval gond nélkül összekapcsolható) ismét Jocóra passzol, aki a párzó kígyók (ismét a pszichológia!) közül az egyiket, a hímet, az apját öli meg. Teiresziász hét embernyi életet nyer (nem a kígyó megölése miatt), Jocó kétszer huszonnégy évet kaphatna az ördögtől. De a nemiség tekintetében is összekapcsolható Jocó és a mitikus hős. Teiresziász megtapasztalhatta a férfi és a női létet is, ha úgy tetszik, kívül kerülhetett önmagán, a testiségen. Egy ízben őt kérték fel döntőbírónak, válaszoljon rá, hogy a férfinak vagy a nőnek jobb-e a testi szerelem. Neki kellett eldöntenie, hiszen ő volt az egyetlen, aki megtapasztalta mind a két nemet, s így az önmagán kívüli létet is – mint ahogy Jocónak a lebénult Judittal kell(ene) elsajátítania egy olyasfajta, misztikus, testen kívüli egyesülést, melynek során valójában nem fizikálisan, hanem lelkükben válnának eggyé.

Ahogy a Voith, úgy a Judit név is tudatosan alkalmazottnak látszik a Tánciskolában. Az ószövetségi (és a katolikus Bibliában benne lévő, a protestánsokból hiányzó) Judit könyve annak a példázata, hogy Isten a kritikus helyzetekben segítséget nyújt népének. Holofernész hadai megtámadják Betuliát, s amikor már úgy tűnik, elvesz a város, az özvegy Judit (Grecsónál a lány anyja az özvegy) Holofernészhez járul, megöli a férfit, melynek következményeként Betulia megmenekül. A Tánciskolára lefordítva: Judit az a személy, aki segítségére lehet Jocónak, ő szabadíthatja meg a gonosztól. Holofernész halálának körülményei (részeg, amikor lefejezi őt a zsidó nő) Voith Károly halálakor idéződnek fel, aki több napja italozott már, amikor a kasza nyelét véletlenül bár, de a saját tarkójába szúrta s „szinte lemetszette a koponyáját”.

Cervantes regénye nem pusztán a mester és tanítvány viszony miatt érdekes nekünk, hanem eleve a témája miatt. A búsképű lovag képes a valóságot átformálni a tekintetével, a szélmalom helyén embereket látni, a világot a saját igényeinek megfelelően alakítani – Sancho szolgálai követi, de valójában mit sem érzékel ura tudatállapotából. Szalma Lajos és Voith József is törekszik a Don Quijotévé válásra, a rögválóság leküzdésére. Persze előbbi irányít általában, de utóbbi is szeretne felül lenni. Ebből a Don Quijote-Sancho Panza relációból végül kitér Jocó, amikor úgy dönt, nem harcol többé nagybátyjával, mert más az ő életfeladata.

A tárgyaltak mellett még ilyen-olyan módon A Karamazov testvérek, a Közöny, a Bölcs Náthán (és a Ponyvaregény c. filmből átvett Vincent Vega-passzus a 148. oldalon) is szóba kerül a Tánciskolában, nem beszélve most arról, hogy az alkotó honlapjának (grecso.hu) tanúsága szerint Bereményi Gézától kezdve Darvasi Lászlón át Esterházy Péterig hány szerzőtől található idézet a szövegben. Ez az egyetlen igazán problematikus pont. „Kár, hogy Grecsó most sem bízik eléggé a meséjében” – jegyzi meg Reményi⁷ jogosan. Hasonló véleményen van Demény Péter (miközben, ezt ne hallgassuk el, mindketten dicsérik a regényt): „egyetértően kell Reményi József Tamásra hivatkoznom, aki szerint túl explicitek

⁷ Reményi: i. m.

az ördögre történő utalások...”⁸ Reményi és Demény az ördögábrázolás tekintetében érzi, hogy túlonalt sok a pretextusokból leszűrűt elem, véleményem szerint azonban ennél szélesebb körű a probléma: a fentebb felsorolt könyvek túlterhelik a Tánciskolát. Az Isten hozott gyenge pontja az erőltetett zsidó szál és a feleslegesen beiktatott, mert a szöveg világtól eléggé idegen irodalomelméleti közhelyek voltak (pl. az írás és a valóság viszonyáról), most túl sok hagyományt akar felidézni a szerző. Azért érthetetlen ez némiképp, mert semmi szüksége nincs Grecsóknak a mások általi megtámogatásra, hiszen ragyogóan tud mesélni, fiatal kora ellenére máris a nyelv egyik legnagyobb mestere. Elég lenne a saját története, megállná a helyét önmagában vagy kevesebb utalással, idézettel is. Természetesen nem azt akarom ezzel mondani, hogy baj, ha valaki vendégszövegekkel, -motívumokkal dolgozik, csak ott van a gond, ha ezek erőltetettnek tűnnek. Márpedig annak tűnik, hogy éppen a Doktor Faustust találja meg Fejér Juditéknál Jócó, hogy több szituációban és több szereplőnek is éppen az Oidipus-történet ugrik be. Az olvasó maga is észrevenné, hogy az Oidipus, a Don Quijote vagy a Szindbád történetre játszik rá a szöveg, nem kell ahhoz olyan sokszor megemlíteni ezeket. A thébai király történetét például négy helyen⁹ is felfedeztem a könyvben (de lehet, hogy többször is szerepel benne). Ha valamit még meg kell tanulnia Grecsó Krisztiánnak, ennek a máskülönben minden tekintetben kiforrott írónak, az az, hogy az ilyen eszközökkel finomabban, gazdaságosabban bánjon, többet hallgasson el és kevesebbet nyilatkoztasson ki, magyarázzon meg.

Egyébként viszont csak szuperlatívuszokban tudok beszélni a Tánciskoláról, amit az utóbbi évek egyik legjobb regényének tartok. Emlékezetes a természet, az étkezések és a települések delejes hangvételű, a poézist sem nélkülöző leírása. A városok ezer színben pompáznak itt, az apró részletekből egy heterogén közösség, az egymás mellett élő szlovákok, magyarok, cigányok, románok, zsidók összetett társadalma rajzolódik ki. A névadások is sikeresek. Míg az Isten hozottnál „[a]z olvasmányosságot segítik az eredeti és a szöveg stílusát is árnyaló nevek, mint például Guliga Sanyi, Futár Józsa, Barika Iba, melyek ennek az eredendően melankolikus regénynek a humorára, könnyedségére és fiatalos lazaságára irányítják a figyelmet”¹⁰, addig a Tánciskolában egy-egy pszichológiai fogalomra (Voith – elfojtás), jellembeli sajátosságra, a gyermekkorban való megrekedtségre (Jócó) és bibliai alakra (Judit) utalnak, kevésbé játékosak, és jobban belesimulnak a szöveg világába (különösen a teljesen átlagos, hétköznapi keresztnevek: Lajos, József, Károly, Antal, Judit, Ildikó, Angéla, stb.), s egy soknemzetiségű társadalomnak (Voith, Csicsely, Kucsera, Pluhár, Szalma, Huj, Jordán, Lénárd, Fejér) is emlékeztet állítanak. Kimagasló színvonalú a szerző nyelv- és (ami ezzel szorosan összefügg) valóságteremtő ereje. Remé-

⁸ Demény Péter: Remekmű az egyedi közhelyekről. Grecsó Krisztián: Tánciskola. <http://www.kultura.hu/main.php?folderID=1174&articleID=267603&ctag=articlelist&iid=1>

⁹ „a látnok nem azt látja, hogy a fiú egy útkereszteződésnél megöli az apját, majd elveszi feleségül a saját anyját, hanem azt, hogy az ő jóslata elől menekülve, sorsát kerülendő ől meg egy vadidegent, és vesz el egy szívének kedves asszonyt, nem sejtve, hogy véreiről van szó...” (47.)
 „Jócó nem akart valami ostoba, freudista szöveggel előállni, de legalább olyan mocskosnak érezte magát, mintha az apját eltéve láb alól az anyjával hált volna” (83.)
 „Akár meg is vakíthatnák magukat” (197.)
 „Oidipus nézhetett így, mikor megértette, hogy az a kereszteződésben megölt férfi az apja volt...” (238.)

¹⁰ Bedecs: i. m.

nyi József Tamás már korábban is „grecoi nyelv”¹¹-ről beszélt, nos, a Tánciskolának is sajátja egy az irodalmi hagyományokat nagyon is figyelembe vevő, de más alkotóéval össze nem téveszthető, magával ragadó, markáns hang, amelynek hozadékaként az olvasó könnyen belefeledkezik a szövegbe. Ez a sodrás, ez a lendületesség a mívés nyelvhasználat mellett leginkább a kiváló figureremtés eredményeként jön létre. Hogy csak a két főszereplőt említsem: Szalma Lajos és Voith Jócó egymást ellentétező alakja örök konfliktusban áll egymással, állandó feszültséget keltve a szövegben és az olvasóban. Habitusra és kinézetre is tűz és víz a két ember: a deista szemléletmódú¹² nagybácsi férfias, laza, erőszakos, Jócó komolyabb, engedékeny, sodródó, érzékeny; Lajos magas, dús hajú, Jócó alacsony, kopaszodó. A nagybácsi amolyan fekete mágusnak, szemfényvesztő ceremóniamesternek tűnik, ő a társaság középpontja, nagy nőcsábász és léhűtő, számos bűn terheli a lelkét (pl. a Fejér családdal szemben). Nem büntelen persze Voith Jócó sem, aki mint főszereplő, természetesen a legösszetettebb figura a könyvben: sokáig döntésképtelen és akaratgyenge, örökké vívódik (akár Gallér Gergely), küszködik a felnőtté válással (egy alkalommal még be is vizek, mint egy gyerek), olyan ember, akit irányítani kell, akinek gazdára van szüksége (mint egy háziállat – ezt sugallja az is, hogy rajta kívül csak a Devil nevű eb pisál be, s élete első szexuális aktusa során úgy lefetyel, mint „egy éjszakára kicsukott állat”). Voith Jócó valójában éppen olyanná válhatna az idő folyamán, mint Szalma Lajos, ha elfogadná az ördög által felkínált utat. Küzd önmagával, a harc a lelkében zajlik, s a lehetséges választási pólusokat Judit és Ildikó testesíti meg, mint a magasabb és az alantasabb szféra „küldöttjei”. A Tánciskola, akár a korábbi regény „a legvaskosabb profanitás és a legéteirbb megszentelődés közt vibrál”¹³, jó példa erre Szalma Lajosnak az a(z) egyik szeretőjére tett kijelentése, amelyben Jézus Péterre vonatkozó híres kijelentését („Bizony, mondom néked, hogy ezen az éjszakán, mielőtt a kakas megszólal, háromszor tagadsz meg engem”¹⁴) parafrázálja: „Mielőtt hármát élvezett volna, megtagadtam.”

A könyv címét értelmezhetjük a fiú és a nagybácsi története felől. A tánc kettejük mozgásának metaforája: amikor a párból az egyik előrelép, a partnere hátra, s így amikor Lajosnak sikerül valami, akkor Jócó csalódott, elégedetlen – és fordítva. Lajos bácsi a mester, „az ördög megbízott táncmestere”, még a napszakokat is táncokhoz hasonlítja („A vasárnap dél egy háromnegyedes, feszes és büszke keringő...”), s bizony Jócó sokáig úgy táncol, ahogy ő fütyül neki. Végül sikerül kilépnie a rokon táncrendjéből, a „megváltó” Juditéba írva át magát (299.). A tánc nem csak elvont szinten kerül egyébként kapcsolatba a bűn fogalmával, hiszen az egyik legfontosabb esemény, a regény egyik kiindulópontja Jócó apjának a találkozása a kiskorú cigánylánnyal és a félig elkövetett bűn (az apa csó-

¹¹ Reményi: i. m.

¹² „Szalma Lajos arról beszélt, hogy a teremtés előtt mindenütt Isten volt, mindenütt ő terpeszkedett, ám ezek szerint csak oda tudta megteremteni a világot, ahonnan kivonult, ahonnan visszahúzódott, ahol tehát világ van, ott Isten nincsen.” (18.)

„Madzagtalanul vagyunk, magányosan a teremtésben, a köldökszinór el van szakítva, tépve, övtelenség van, kötéltelenség, nincs leltár, vagy ha van, kész, előttünk volt kész, fel se vagyunk véve.” (64.)

„Szalma Lajos kétségeiről, hitetlenségéről szeretett volna beszélni, ahogy az Isten magunkra hagyott minket...” (93.)

¹³ Károlyi: i. m.

¹⁴ Máté evangéliuma 26. 34.

kolózik a lánnyal, de végül nincs szexuális aktus) egy táncjelenetből indul ki. A cím iskola utótagja pedig a nevelődés, az élet fortélyainak és szabályainak megtanulása, a felnőtté válás tekintetében jelentéssé a leginkább. A címadás jó, a korábbi változatoknál (Doktor urak, Ördöglugas) szerencsésebb, mert azok kevesebb asszociációs lehetőséggel ruházták volna fel a könyvet.

Károlyi Csaba¹⁵ nevelődési, titokfejtő (detektív), a népi hiedelmek mibenlétét firtató regényként, az árvaság, a falu, a vidéki Magyarország regényeként és beavatástörténetként, valamint a hazatérés könyveként értelmezte az Isten hozottat, Benedek Anna¹⁶ ehhez még hozzátette a generációs fejlődésregény s az identitáskeresés-történet terminusokat, s még ide illenék a fiúregény terminusa is. A Tánciskoláról ismét kijelenthető, hogy nevelődési- és fejlődésregény, identitáskeresés- és beavatástörténet, a vidéki Magyarország (de nem a falu), illetve egy fiú regénye. Faust-história (ördögregény), az otthon elhagyásának meséje. Lehetséges, bár a jelenből még nem látni pontosan, hogy az aparegényeket a gyermekek történetei váltják fel prózáinkban. Mindenesetre a Tánciskola mellett már van egy másik remekbe szabott fiúregényünk, Háy János *A gyerek* c. munkája.

A fiú történetét meséli el mindkét könyv, ám a narráció tekintetében eltérő módon. Nem csak arra gondolok, hogy az Isten hozott főhőse és narrátora egy és ugyanaz a személy, aki egyes szám első személyben szól, a Tánciskolában pedig egyes szám harmadik személyű a narrátori szólam, melyben csupán párbeszédekben és a narrátori leírásokban felidézve jelenhet csak meg Jocó – és a többiek – nézőpontja. (Két technika váltakozik: a narrátori beszédbe egyenes idézetként, máskor a mesélő által átfogalmazva kerülnek be a szereplői közlések, tudattartalmak.) De ez csak a kisebb változás, van egy fontosabb is. Az elbeszélés módjában az Isten hozott sokkal bonyolultabb, keményebb olvasmány: a „mesefolyam lassan válik élhetővé-olvashatóvá. A rengeteg szálon bonyolódó történet, a múlt rétegei szándékosan egymásba csúsznak”¹⁷. Nehézzé válik a befogadás: „úgy van felépítve a szöveg, hogy eleve kezdjük el újra. Hogy ez jó vagy sem, nem érdemes kérdezni, nem egyedi esetről van szó”¹⁸. Mindösszesen két regény egymáshoz fűződő viszonyából nem tanácsos általánosítani, tehát esetünkben kőbe vésni azt, hogy Grecsó akkor most a letisztultabb, olvasóbarát próza felé fog elmenni, érdemes csupán rövid távon gondolkodni, s így annyi mindenképpen kijelenthető, hogy az Isten hozotthoz képest a letisztultabb és az olvasóbarát jelző is megállja a helyét a Tánciskolára, amely alapvetően egy lineáris, a nyár végétől karácsonyig (Jocó gondtalan egyetemi éveitől az alámerülésen, a kétségbeesésen át a megtisztulásig, így tehát az évszak és az ünnep egy-egy életszakasz metaforái) tartó történetet mesél el, az idősíkokat szinte alig váltakoztatva (természetesen azért a jelen horizontjába beszűrődnek a múltbeli emlékek, de problémamentesen, úgy, hogy az olvasónak nem okoz gondot a dolgokat a helyére tenni) és még csak nem is olyan sok cselekményszál (a szülők, Szalma Lajos [és az ördög], a lányok, a munkahely szálát, de ezek is úgy össze vannak fonódva egymással, hogy tulajdonképpen nem is nevezhetném őket más és más történetegységeknek) mozgatva. Ez a linearitás csupán annyiban

¹⁵ Károlyi: i. m.

¹⁶ Benedek Anna: *Más-világ*. Grecsó Krisztián: *Isten hozott*. <http://www.litera.hu/object.0a298188-04f8-4287-9788-c3d58c806761.ivy>

¹⁷ Benedek: i. m.

¹⁸ Károlyi: i. m.

csalóka, hogy Grecsó most is, mint a korábbi regényében, a ciklikusságra, az ismétlődésekre hívja fel a figyelmet (ez által nyerhet létjogosultságot az is, hogy a bibliai és mitikus történetek a jelenben megismétlődnek, miközben a két világ, az ősi és a jelenkori közt bizonyos tekintetben mérhetetlen szakadék tátong). „Az idő ciklikusan ismétli magát, gondolta Jocó”, mikor az ő öklösétől elalélt nagybátyját felloccsolja, ahogy korábban Judit anyja tette meg ezt a fiúval, amikor az részeg magatehetetlenségben fetrengett az utcán. Tehát ilyen profán jelenetekben is megfigyelhető az ismétlődés és a bibliai-mitológiai történetek jelenben való visszaköszönésében is. Az állandó visszatérés az egy helyben állást, a mozdulatlanságot is jelenti, a legjobban éppen Tótváros posványos belvilágában, ahol „nem csak egymást ismerik...az emberek, de a másik apját, anyját is, és a régiek is ugyanúgy számon tartották egymást, és azok is így ültek, ugyanezeket mondták, ugyanígy...”. Az idő körkörösségét jelzi, hogy a könyv tizenkét fejezetből áll – és feltűnő, hogy a Pletykaanyu és az Isten hozott úgyszintén egy tucat egységből épül fel.

Azzal kezdtem az írást, hogy Grecsó Krisztiánt elég fiatalon és mindösszesen két prózakötet megjelentetése után az a veszély fenyegette, hogy beskatulyázzák, végérvényesen a faluregény és a 19. század végi, 20. század eleji magyar irodalmi hagyomány letéteményeseként definiálva őt. Nos, a Tánciskola sikeres szabadulási kísérlet, kilép a falu-tematikából, és az is érzékelhető, hogy nem képzelhetjük a szerzőt pusztán a móríci, mikszáthi, Krúdy-féle tradíciók folytatójaként, nem egyszerűsíthetjük le ennyire a képletet, látva, mennyi alkotóval folytatnak diskurzust szövegei az említett triumvirátuson túl – még ha ebben az esetben túl sokkal is, feleslegesen nagyot markolva. Egyébiránt a Tánciskola közelebb áll az Isten hoztathoz, mint amennyire eltávolodik tőle. Az ötletes, jelentéssé névadás, a figurateremtés (Gallér Gergely és Voith Jocó egyaránt vívódó, a felnőtté válás küszöbén álló hős), a települések társadalmának rétegzett, sokszínű megjelenítése, a profán és a szent szféra egymásba játsztatása, a hasonló nyelvhasználat minden további nélkül megengedi, hogy a két regényt azonos módon olvassuk, és hasonló jellegűeknek lássuk őket. Ugyanakkor elmozdulás is tapasztalható az Isten hoztathoz képest. És itt nem csak arra gondolok, amit már említettem, hogy Grecsó az új könyvében eltávolodik a falutól, és nem egyértelműen csak a Móríci–Mikszáth–Krúdy-vonalra támaszkodik. A vendégmótvumokkal, pretextusokkal való széles körű játék és az egyszerűbb narráció is újdonság. Hogy mennyire nehéz kibogozni a két könyv közti vonzást és taszítást, arra végezve három példát hoznék fel. Az első, hogy bár mind a két könyv valamiféleképpen a mágikus realizmus felé orientálódik, az Isten hozott „valóságos csodái” helyett a Tánciskolában már nem történik csoda, mindig kiderül, hogy csupán szemfényvesztésről, ámitásról van szó. A második, hogy bár Tótváros és Feketeváros mindkét helyen fontos szerepet kapnak, a korábbi regény alapvetően egy falu, Sáráság, a későbbi egy középváros, Tótváros története (hiszen a települések históriáját is elmesélik a narrátorok, nem csupán magánszemélyek életéről hallunk). A harmadik és egyben utolsó pedig az, hogy a ciklikusság ugyan ott van a regényekben, de az elbeszélésben az egyik alkalommal az idősíkok váltakoztatása, a másikon a lineáris történetvezetés dominál. De természetesen fontosabb ennél a kérdésnél, hogy Grecsó Krisztián Tánciskolája magával ragadó könyv, remek olvasmány, nyugodt szívvel helyezhetjük el az utóbbi évek kortárs prózájának kimagasló teljesítményei közt.

Darvasi Ferenc